

KAYBOLMUŞ ETRÜSKLERİ SARAN MUAMMA

Daniel COHEN

Romalılar Etrüsklere büyücülük ve münecimliğe vakıf insanlar nazarı ile bakarlardı. Günümüzde ise onlara yalnızca esrarengiz bir ulus nazarıyla bakılmakta. Bugün arkeologlar modern teknikler yardımıyla bu kaybolmuş uygarlığı yeniden su yüzüne çıkartmağa çalışıyorlar.

Geçen yıl arkeologlar Roma'nın 62 mil kuzeyinde İtalyanın bir sahil şehri olan Porto Clementino'da kazı yapıyorlardı. Porto Clementino'nun altında Romalılar zamanında kurulmuş bir şehrin harabelerine rastladılar. Tarihi belgelerden arkeologların Gravisca'yı buldukları anlaşılıyordu, fakat bu onların peşinde oldukları eski Romalılara ait şehir değildi.

Havadan alınma fotoğraflar Gravisca'dan çok daha eski ve çok daha büyük bir şehrin bir zamanlar bu bölgede yer aldığını gösteriyordu. Fotoğraflarda muazzam bir yol ve duvar şebekesinin gömülmüş izleri göze çarpıyordu. Ön kazılarda, Etrüskler tarafından yapıldığı gayet açık olan yüzlerce eşya çıkartılmıştı. Bu bulgular arkeologların kuvvetli tahminlerini, yani Romalıların bu önemsiz şehrinin altında önemli bir Etrüsk şehrinin bulunduğu fikrini doğruluyordu.

Arkeologlar önümüzdeki yıllardaki kazıların, gerçekten esrarengiz olan bu insanlarla ilgili bir takım gerçekleri aydınlatacağını umuyorlar.

Bir takım talihsizlikler Etrüsklerin tarihin sayfaları arasında kaybolmasına yol açmıştır. Bugün, onların ortadan kaybolmağa başlamalarından iki bin yıldan fazla zaman sonra yeniden kimlikleri araştırılmağa başlanmıştır.

Etrüskler milattan önce beş ve altıncı yüzyıllarda İtalya yarımadasının büyük bir kısmına hakimdiler. Egemenlik merkezleri bugün Toskana adı verilen bölgeydi. Yunanlılarda Etrüsklere ait yazılı kayıtlar vardı, fakat bunlar, doğrudan doğruya ilişki halinde değilse bile, kısa ve yetersizdiler. Bu kayıtlardan biri, Etrüsklerin İtalyaya uzak bir diyardan göç etmiş olduklarını ifade ederken, diğer bir kayda göre İtalyanın yerlileri olarak gözükyorlardı. Bu çeşit bilgiler pek yararlı olmamaktadır.

Romalılar Etrüskleri Yunanlılardan daha iyi

tanıyorlardı. İtalyada egemenlik kurma konusunda Etrüskler Romalıların en büyük rakibi idi. İlk önceleri Etrüskler üstündü, fakat hiçbir zaman iyi örgütlenememişlerdi. Sonunda gayet iyi bir disiplin sayesinde Romalılar Etrüsklerin şehirlerini bir bir ellerinden aldılar. Milattan önce 200 yıllarında İtalyadaki Etrüsk egemenliği tamamen ortadan kalkmıştı, fakat Etrüsklerin kendileri hâlâ yaşıyorlardı. Milattan sonraki bir kaç yüzyıl boyunca dahi birçok Etrüsk vardı.

Etrüskler güçlü, zengindiler ve lüksü severlerdi. Gayet sade olan ilk Romalılar Etrüsklerin bu yaşayış ve düşünce tarzları karşısında şaşır kalmışlardı. Etrüsklerin yaşayış şekilleri ve dinsel inançları hakkında gayet az bilgilerimizin büyük bir kısmını edindiğimiz Etrüsk mezarlarındaki resimler, bu zevk ve safa düşkünü hayatlarının yanında, ölüm sonrası hayatla ilgili karanlık ve dehşet veren görüşleri arasında çarpıcı bir çelişkiyi ortaya koyuyordu.

Daha sonraları Etrüskler Romalılar için bir tehlike teşkil etmekten uzaklaşınca Romalılar nazarındaki itibarları arttı. Romalıların birçok asil aileleri «damarlarında taşıdıkları Etrüsk kanından» dolayı kıvanç duyuyorlardı. Bu kimselere büyücülük ve münecimlik sırlarına vakıf eski ve gayet akıllı kişiler nazarıyla bakılırdı. Etrüskler çok defa gaipden haber veren kişiler, ya da kâhin olarak geçimlerini temin ederlerdi; öyle ki artık «Etrüsk», münecim sözcüğünün karşılığı haline gelmişti.

Fakat Etrüskler gitgide bütünlüklerini kaybedip koskoca Latin topluluğu içinde eriyip gidiyorlardı. Milattan sonra 41 - 54 yılları arasında hüküm süren imparator **Klaudius**, birşeyler yapılmazsa Etrüsklerin geride hiçbir iz bırakmadan kaybolup gideceklerini düşünmüştü. Tarihçilerin dediği gibi aptal olmayıp, bilgin bir adam olan Klau-

Etrüks asılleri yukarda görülen savaş arabaları ile geçit resimlerine katılırlardı. Arabanın gövdesi tahtadan yapılmıştır ve üzerine bronzdan kabartma bir levha konulmuştur. Resimde görülen bu araba Milattan 500 yıl önceye aittir, Elinde küçük köneği ile görülen çocuk heykeli Etrükslerin bronz sanatına bir örnektir.

dus, bizzat Etrükslerin tarihini ve Etrüks dilinin bir sözlüğünü kaleme aldı. Fakat ne yazık ki bu eserlerin her ikisi de kaybolmuştur. Onun içindir ki, Etrüsklere ait ayrıntılar için arkeolojiye dayanmak zorundayız ve bu konuda arkeologlara oldukça güç bir görev yüklemekteyiz.

İlk zorluk şuradan ileri gelmektedir, Etrükslerin kendilerine has yazılı bir dilleri olduğu halde bunu okuyamamaktayız. Hindistanın eski dili olan Sanskritten tutun da modern İngilizceye kadar birçok diller Hint-Avrupalı denilen bir aileye girer. Bütün bu dillerin ortak bir kaynağı olup aralarında bir çok benzerlikler vardır. Bilginler bu alleden yeni, bilinmeyen bir dille karşılaştıklarında genellikle bunu deşifre edebilirler çünkü Hint-Avrupalı dillerin genel yapısını bilmektedirler.

Etrüksçe, Avrupada büyük çapta kullanılmış olup Hint-Avrupalı ailesine girmeyen tek tük dillerden biridir. Aslında Etrüksçenin dünyanın hiç bir yerinde kullanılan hiçbir dille uzaktan yakından ilgisi olmadığı açıktır. Bu dili çözebilmek için harcanan bütün çabalar boşa çıkmıştır.

Beklenmedik bir, takım yeni arkeolojik buluşlar olmadıkça da Etrüksçenin çözülmesi yolundaki çabaların sonuçlarında pek bir değişiklik düşünülemez. Bilginler bilinmeyen dilleri ancak üzerinde çalışabilecekleri yeterli sayıda örnek olursa, deşifre edebilirler. Etrüksçe konusundaki başarısızlığın nedeni elde pek az örneğin bulunmasıdır. Etrüksler son derece uygar insanlardı ve mutlaka geniş bir literatüre sahiptiler, fakat bu eserler ya kayboldu ya da henüz bulunamadı.

Mezopotamyanın eski halkı gerçekten son derece dayanıklı kil levhalar üzerine yazmışlardı, böylelikle bıraktıkları belgelerin büyük bir kısmı uzun süre yaşayabilmiştir. Mısırlılar dayanıksız papirüs üzerine yazdıkları halde Mısırın kuru iklimi milyonlarca papirüs rolusunu koruyabilmiştir. Et-

rüksler ise (İtalyanın bunları korumaya elverişsiz iklimine rağmen) dayanıksız bir madde kullanmış olmalılar. Mezopotamyalılar ve Mısırlılar, Etrüsklere kıyasla günümüzden binlerce yıl daha önce yaşamış oldukları halde, onlar hakkındaki bilgilerimiz çok daha geniştir.

Etrüks yazı örneklerinin büyük bir kısmı günümüze kadar kalabilmiş olan mezar taşları üzerindeki yazılardır. Bunlar genellikle çok kısa olup bir iki sözcüğü aşmaz. Eğer okunabilmiş olsalar şüphesiz mezar sahibinin isminden başka bir şey olmayıp, fazla bir bilgi vermeyeceklerdi. Bunların dışında 30 kelimeli aşan dokuz on tane kitabe daha vardır ki bu da bilim adamlarının çalışmaları için fazla bir anlam taşımamaktadır.

Herşeyden önce bu Etrüksler ve acayıp dilleri nereden gelmiştir? Etrükslerin İtalyaya başka bir yerden geldiklerini gösteren belgeler, Etrükslerin ana vatanının, Küçük Asyanın bir bölümünün eski adı olan Lidya olduğunu belirtir. Bugünkü bilim adamlarının çoğu da, Etrüks dilinin Avrupa dillerinden bu derece farklı olmasına dayanarak Etrükslerin Küçük Asyadan gelmiş olduklarında fikir birliği etmektedirler. Etrükslerin liman şehrinin Porto Clementino'da bulunması İtalyanın yerlileri olmadıkları teorisini desteklemektedir. Bu onların denizci insanlar olup kıyıdaki ticaret şehirlerinde yerleşerek kuvvetlendiklerini göstermektedir. Sonraları ise yavaş yavaş etkileri içreler kadar girebilmiştir.

Önemli bir takım Etrüks şehirlerinin yerleri gayet iyi bilinmektedir. Fakat bunlar çok uzun süre yaşamamışlardır. Etrüksler evlerinin çoğunu ağaçtan yaptıkları için bu evler yüzyıllar boyunca tamamen çürümüşlerdir. Fakat ölümlerini oldukça süslü taş mezarlara gömmüşlerdir ki İtalyanın çeşitli yerlerinde bu mezarlara hâlâ rastlanmaktadır.

Toskana'da yer yer Etrüks mezarlarını soyarak bir endüstri haline gelmişti. Etrükslerin tarihte kaybolmalarının bir nedeni de bu olsa gerek. Fazla ünleri böylece kendi zararlarına oldu. 19. yüzyılın başlarında Etrüsklere ait antika eşyalar gittide daha geniş bir pazar buluyorlardı. Değişik ve güzel Etrüks sanatı insanları büyültüyor ve neredeyse peşlerini bırakmamağa başlıyordu. Sonuç olarak müze sorumluları ve özel koleksiyoncular arasında bir «Etrüskomanı» başgösterdi. Etrüsklere ait herhangi birşey açık pazarda inatılmaz fiatlara satılıyordu. Kimse de bu eşyaların nereden elde edildiği konusunda fazla şüpheli davranmıyordu. Bu çeşit geniş bir açık pazar za-

ten pek fazla bir teşviğe ihtiyacı olmayan mezar soyguncularını bu işe iyice teşvik ediyordu.

Etrüskler ölümler şehri denilebilecek büyük mezarlıklarda gömülürlerdi. Tipik bir Etrüsk mezarı toprağın hafifçe üstüne çıkan kubbeli bir çatıyla örtülmüş bir yeraltı odasından ibaretti.

Mezar odesinin içi çoğunlukla Etrüsklerin hayatını ve ilerideki hayat hakkındaki görüşlerini belirten canlı renklerle boyanmış duvar resimleriyle süslü idi. Etrüsk ölününün gövdesi taş bir lahit içinde bulunurdu. Tipik bir lahitin üzerinde ölünün gayet tabii bir şekilde başı bir eline dayanmış bir görüntüsü bulunurdu. Bu oymalar son derece gerçekçi ve çok defa nükteli idi. Bundan sonra mezar odası ölüm sonrası hayatta gerekeceği düşünülen bütün eşyalarla doldurulurdu. Zengin bir adamın mezarında (ki böylesi çoktu) kıymetli madenler, mücevherler ve sanat eserlerinden meydana gelen gerçek bir servet bulunabilirdi. Tek bir Etrüsk çiftinin soyulmamış mezarından çıkarılan eşyalar Vatikan Müzesinde bütün bir salonu doldurmaktadır. Fakat İtalyadaki binlerce ve binlerce Etrüsk mezarının yüzde 99'ü çok eski veya çok yakın tarihlerde soyulmuştur.

Mezarlardan çıkan parçalar satıcıların ellerinden geçerek müzelerde veya özel koleksiyoncularda yerlerini bulmuşlardır. Büyüleyici güzellikteki Etrüsk altın işlerinin büyük bir kısmı kolayca satılabilmek için eritilmiştir. Arkeologlara göre hiçbir hasar görmemiş bile olsa, içinde bulunduğu ortamdan koparılmış bir eşya değerinin büyük bir kısmını kaybeder. Böyle olunca, Etrüsklere ait bu antika eşyalar Etrüsk sanatına karşı duyulan hayranlığı arttırmakla kalmış, bunların tarihi ve kaynakları konusundaki bilgilerimize bir katkıda bulunmamıştır.

Milattan 500 yıl önceye ait kabartma bir savaş sahnesi. 100 yıllardan beri Etrüsk mezarlarının yağma edilmesi bu gibi kabartmalardan çok azının zamanımıza kadar gelmesine sebep olmuştur.

Etrüsk eşyalarına ait somut deliller olmadığından bunların sahteleri kolaylıkla geniş bir alıcı kitlesi bulabilmişlerdir. Modern çağların en ünlü sahte sanat eserleri, 1933 yılından, sahte oldukları ispat edildiği 1961 yılına kadar New York'taki Şehir Sanat Müzesinde paha biçilmez değerler olarak muhafaza edilen kocaman «Etrüsk» savaşçıları ve atlarıdır.

Müze bu sahte eşyalardan bir tanesi için 40,000 dolar ödemişti. Bu fiyat düşük sayılırdı, çünkü heykelin gerçek olup olmadığı konusunda bazı şüpheler vardı. Etrüsk heykellerinde kullanılan ve içinde, dağılmış halde küçük cam parçacıkları gibi kuartz bulunurdu. Eleştiriciler, bu heykellerde kuartzla benzetilmek istenen ögütülmüş bira şişeleriyle beslenmiş bir kil kullanıldığını ileri sürmüşlerdi. Sonuç olarak kuartzın gerçek olduğu anlaşıldı, fakat heykeller yine de sahte idi.

Etrüsk heykellerinde görüntü genellikle ince ve uzundu. Müzedeki sahte heykellerden biri bu kurala uyuyordu. Fakat daha güzel olanı adaleli, yapılı bir savaşçı idi. Sebabine gelince bu ikinci heykel yapılırken kiralanmış olan oda alçak tavanlı idi. İlk önce onu da ilki gibi uzun yapmadığı tasarlanmışlardı fakat bel kısmına gelince düşüncükleri ölçüde yapabilecekleri kadar yer olmadığını anladılar. Böylece sığdırmak için üst kısmını basık yapmak zorunda kaldılar.

Etrüsk mezarlarındaki duvar resimleri Etrüsklerin yaşayış ve inançları konusunda geniş bilgi sağlarlar. Bu resimlerin sahte veya çalınmış olmalarına imkân yoktur. Fakat bu resimler de bazen mezar soyguncularının kurbanı oluverirler. Bir kere mezar açıldı mı gayet hassas olan bu resimler havayla temas edince, birkaç yılda uçup kaybolurlar. Üstelik binlerce yıl sap sağlam kaldıktan sonra! Mümkün olduğu kadar itina gösterilse bile bu resimler mezarın açılmasından sonra pek uzun yaşayamamaktadırlar. 1831 yılında Corneto'daki ölümler şehrinde büyük ve zengin bir Etrüsk mezarı açılmıştı. Bu mezara «Domuz Avı Mezarı» adı verilmişti, çünkü duvardaki resimlerden biri domuz avı sahnesini canlandırıyor.

Açıldığı zaman mezardaki duvar resimlerinin renkleri nisbeten canlı idi. 1840 da, yani mezar açıldıktan tam dokuz yıl sonra bir İngiliz diplo-

matı olan George Dennis tarafından ziyaret edildi. Dennis şöyle yazmıştır: «Eski devirlerde sağlam kayalar içine kazılmış 20 basamaklık bir iniş sizi mezarın modern bir kapıyla örtülmüş olan girişine götürüyor. Bu kapı büyük bir odaya açılıyor. İlk intiba hayal kırıklığı. Oda bir Etrüsk mezarı biçiminde ama — hanı duvar resimleri?».

Ancak bir süre sonra Dennis duvardaki resimlerin silik izlerini seçebiliyordu. Ve gayet doğru bir teşhisle resimlerin yakında tamamen kaybolacağını ileri sürmüştü.

19. yüzyılın büyük bir kısmı ve 20. yüzyıla doğru eski Etrüsk bölgesi sapa ve tenhaydı. Etrüsk harabeleri arasında dolaşır bir iki mezar kazmak zengin ve romantik Avrupalılar arasında günün eğlencesi haline gelmişti. Etrüskler hakkında birçok kitapta bu gezintilerin sonucu yazılmış da, bilgilerimize pek bir şey eklememiştir.

II. Dünya Savaşından sonra Etrüskler hakkındaki incelemelerde yeni bir devir açıldı. Kraliyet Hava Kuvvetleri, Etrüsklere ait eski bölgeler de dahil olmak üzere İtalyanın havadan birçok resimlerini çekmişti. Kraliyet Hava Kuvvetlerinin (İngiliz) fotoğrafları tefsir uzmanları arasında, savaşın önce biraz arkeoloji ile uğraşmış olan John Bradford adlı bir subay bulunuyordu. Askeri amaçlarla havadan çekilmiş olan bu resimleri incelediklerinde, bunların arkeologlar için çok büyük bir değer taşıyabileceğini farketti. Yıllardır toprak altında kalmış olan şehirler, kaleler, mezar kubbeleri ve bu gibi şeyler yüzeyde farkedilmedikleri halde havadan gözükten toprak şekillerinden anlaşılabilirdi.

Fotoğrafların, gayet iyi taranmış mezarlıklarda bile kimsenin bilmediği yüzlerce mezar göstermesi büyük hayret uyandırmıştı. Bunun üzerine bu mezarlıklarda daha yoğun çalışmalar başladı. Arkeologları bir sürpriz daha bekliyordu. Bu havadan çekilmiş resimlerde gözükenden de daha çok keşfedilmemiş mezar vardı.

Bu gerçekten güzel bir şeydi ve yeni keşifler İtalyan arkeologlarının karşısına bir problem çıkarıyordu. Bir mezarı kazmak, yerini kesinlikle bilerseniz dahi (ki hava fotoğraflarındaki bir noktayı yerde saptamak pek kolay değildi) hem çok zaman alıcı hem de çok pahalı idi. Arkeoloji için ayrılan fonlar ise her zaman o ölçüde azdır. Yeni keşfedilen mezarların kazılması acaba harcanacak para ve zamana değer miydi? Geçmiş tecrübeler bu mezarların büyük bir kısmının tamamen yağma edilmiş ve yararsız olduğunu gösteriyordu. Bir sürü açılmış Etrüsk mezarı boş dururken, yenilerini

açmanın hiç gereği yoktu.

Bununla beraber bütün mezarlar da boş olmayabilirdi. Yağma edilmiş olan mezarlarda bile soyguncuların geride bıraktığı bazı eşyalar arkeologlar için değer taşıyabiliyordu. İçlerinde duvar resimleri olan mezarlar boş bile olsalar kazmağa değiyordu. Üstelik hiç soyguna uğramamış bir mezara rastlamak olanağı da vardı.

Bir İtalyan sanayicisi ve maden mühendisi olan C. M. Lerici sayesinde ki, bu kazılarda tahmine dayanan hareketler büyük ölçüde azalmıştır. Lerici ve arkadaşları bir çeşit maden dedektörü icad etmişlerdi. Havadan çekilmiş resimlerden yararlanarak bu dedektörle mezarın kesinlikle yeri ve üstelik derinlik ve boyutları anlaşılabilirdi.

İkinci basamak, elektrikle çalışan küçük bir madencilik matkabı ile yeraltı odasına toprağın içinden bir saft indirmektir. Lerici işlemi üçüncü basamak kesin ve en önemlisiydi. Tüpün içine yerleştirilen minyatür bir fotoğraf makinesi ve flaş saftın içinden mezara indiriliyordu. Böylelikle kapalı mezarın içinin fotoğrafları çekilerek, kazma masraflarına değip değmeyeceği anlaşılabilirdi.

Çekilen fotoğrafların bazıları mezarın duvarlarında bazı yazılar gösteriyordu. Buna benzer bir şeye daha hiç rastlanmamıştı. Fakat hayret, bu Etrüsk yazısı değildi; kelimeler yeni İtalyancaydı. Soyguncular mezara girmiş, fakat bulduklarını çalmakla yetinmemiş, bir de duvarlara isimlerini kazmışlardı. Kazdıkları çukuru da öyle bir kapamışlardı ki, kimse mezarın soyguna uğramış olduğunu anlayamazdı.

Lerici işlemi son bir yenilik, televizyon kamerası kullanılmasıydı, böylelikle arkeologların, fotoğrafların banyo edilmesini beklemeleri gereği ortadan kalkıyordu. Hatta İtalyan televizyonunda Etrüsk mezarının içini gösteren canlı yayın yapılabiliyordu.

Yalnız bir mezarlıkta on yıl içinde 50 yeni mezar bulunmuştu. Bu sayı önceki bütün bir yüzyıl arkeolojik keşiflerinin üstündeydi. Ve bu yeni hava fotoğrafları sayesinde önceden bilinmeyen bir Etrüsk şehri bulunmuştu.

Bir zamanlar Etrüsk arkeolojisinin sonu gelmiş gibiydi. Bu esrarengiz insanları saran muamanın hiçbir zaman çözülemeyeceğine hükmedilmişti. Halbuki bugün modern bilim Etrüskler hakkındaki incelemelere yeniden hayat verdi. Demek oluyor ki bugün, gelecek hafta ya da gelecek yıl, her an yeni bir buluş Etrüsk dili ve kaynağının esrarını çözecek anahtarı sağlayabilecektir.

*Science Digest'ten
Çeviren: Gülşen BİG*